

Eserleri. 1. *Delîlü mü'errîhi'l-Mağribi'l-Akşâ*. Mağrib-i Aksâ'nın şehir ve bölge tarihleri, ensâb ve kabileleri hakkında yazılan eserler, hânedan ve sultanlara dair özel tarihler, biyografi ve terâcimler, fihristler, seyahatnâmeler ve bölgenin tarihine ışık tutan manzum eserlerin kısaca tanıtıldığı kitap bu alanda yazılan ilk eserdir. Kitapta 2300'den fazla eser hakkında bilgi verilmektedir. Önce tek cilt (Titvân 1369/1950), daha sonra ilâve ve düzeltmelerle birlikte iki cilt halinde yayımlanmıştır (Dârülbeyzâ, I, 1960; II, 1965; Beyrut 1418/1997). 2. *İthâfû'l-mütâli' bi-vefeyâti a'lâmi'l-ğarni's-sâlis 'aşer ve'r-râbi'*: 1171-1400/1756-1980 (nşr. Muhammed Haccî, I-II, Beyrut 1417/1997; *Mevsû'atü a'lâmi'l-Mağrib* içinde, *Sellü'n-nişâl* ile birlikte, IX. cilt, Beyrut 1417/1996). Henüz yayımlanmayan *Zübdetü'l-eşer*'inin muhtasarı mahiyetindeki *İthâfû'l-mütâli'* adını verdiği, 1171-1371 (1757-1951) arasında vefat eden kişilerin tanıtıldığı kitabı ile bu kitabına otuz yıl içinde yazdığı üç zeyilden oluşmaktadır. *ez-Zeylü't-tâbi' li-ithâfi'l-mütâli'* adını taşıyan 1371-1376 (1951-1956) yılları arasında vefat edenlerin yer aldığı birinci zeyilde Fas'ın himaye döneminin sonlarında yaşanan sıkıntılar ve bağımsızlık öncesinde cereyan eden olumlu gelişmelerden de bahsedilmektedir. Bu arada pek çok resmî metin ve belgeye yer verilmiştir. İbn Sûde bu eserini *Vefeyâtü'z-zeyli't-tâbi'* adıyla ihtisar etmiştir. Müellifin *İthâf*'ına yazdığı ikinci zeyil, 1377-1397 (1957-1977), üçüncü zeyil 1398-1400 (1978-1980) yılları arasında vefat eden meşhur Mağribliler hakkındadır. İbn Sûde, son yıllarında *İthâfû'l-mütâli'* ve zeyillerini yeniden gözden geçirip bunları Kâdirî'nin *İltikâ-tü'd-dürer*'inin zeyli olarak tek kitap haline getirmiştir. 3. *Sellü'n-nişâl li'n-nişâl bi'l-eşyâh ve ehli'l-kemâl: Fihrisü's-şüyûh* (nşr. Muhammed Haccî, Beyrut 1417/1997; *İthâfû'l-mütâli'* ile birlikte *Mevsû'atü a'lâmi'l-Mağrib* içinde, IX. cilt, Beyrut 1417/1996). Bu eserinde 263 hocası, onlardan okuduğu kitaplar, aldığı icâzetlerle ilgili bilgi veren müellif kitabının sonuna (s. 228-232) kendi biyografisini de eklemiştir. 4. *Quđâtü Fâs min Devleti'l-eşrâfi'l-Edârise ilâ Devleti's-şürefâ'i'l-Aleviyyîn: 172-1389/789-1969* (nşr. Abdülazîz Tîlânî, Rabat 2009). Eserde, kuruluşundan 1969 yılına kadar Fas şehrinde görev yapan 3000'den fazla kadı ve kadı nâibi kronolojik sırayla tanıtılmıştır. Eserin ekinde kadıların ait çok sayıda tevkî' de yer alır.

Müellifin henüz yayımlanmamış, daktilo ile yazılmış nüshaları özel kütüphanesinde veya diğer kütüphanelerde bulunan eserleri de şunlardır. 1. *ed-Dürüsü'n-naşviyye*. İlkokul öğretmenliği sırasında yeni metoda göre hazırlanan bir kitaptır. 2. *ez-Zehr min ekmâmihi fi's-şatranc ve aḥkâmih*. 3. *Zübdetü'l-eşer mim mâ meğâ mine'l-ḥaber fi'l-ğarni's-sâlis ve'r-râbi'* 'aşer. Muhammed b. Tayyib el-Kâdirî'nin *Neşrû'l-meşânî*'sine zeyil olarak yazılan eserde 1171-1371 (1757-1951) arasında vefat eden Fas ricâli tanıtılmış, hal tercümelerinin yanı sıra dönemin siyasi ve içtimai olaylarına da yer verilmiştir. 4. *İzâletü'l-iltibâs 'an 'â'ilâti sükkâni medîneti Fâs*. Eserde Fas'ta yaşayan 4000'den fazla aile alfabetik sırayla tanıtılır; bu ailelere mensup âlimler ve makam sahipleri hakkında bilgi verilir (iki ciltlik daktilo nüshası, Fas Kraliyet Kütüphanesi, nr. 10652). Bu eserini *Ḳaḫfû ezḫârî'l-âs min ravzi izâletü'l-iltibâs* adıyla ihtisar eden İbn Sûde, muhtasarını Karaviyyîn Üniversitesi'nin 1100. yıl kutlamalarında üniversite kütüphanesine hediye etmiştir. Bir bölümü *el-Kitâbü'z-Zehbeî Câmî'atü'l-Ḳaraviyyîn*'de yayımlanan eser (Fas 1960, s. 173-179) İbn Sûde'ye 1970'te II. Hasan ödülünü kazandırmıştır. 5. *Emsâlü ehli Fâs ve mâ ileyhâ*. Fas halkının kullandığı 15.000'e yakın meseli içerir (Fas Kraliyet Ktp., nr. 10653). 6. *Mu'cemü te'âlifi ricâli'l-Mağribi'l-Akşâ*. Başlangıçtan müellifin zamanına kadar Mağribli âlimler tarafından yazılmış 10.000'den fazla kitap ve müelliflerinin hayatı hakkında kısa bilgiler içerir. 7. *Türâşüne'l-Mağribî ḥavle nüzûli'l-Ḳur'âni'l-Kerîm*. 8. *Mecmû'a min ḫiṭaṭi Fâsi'l-ḳadîme ve'l-cedîde ve mâ ileyhâ*. 9. *Lübbü'l-ğaybe ilâ Mekk ve Ṭaybe*. 1963'te ifa ettiği hacla ilgili yolculuğuna dair bir eserdir. 10. *Rihle Ḥicâziyye*. 1970 yılı hac yolculuğuyla ilgili kitapta hac ibadeti hakkında da bilgi verilmiştir. 11. *Ḳışşatü Bâhedrâz*. Faslı

Abdüsselâm
b. Abdülkâdir
İbn Sûde

Arapça ile birlikte halk Arapça'sından ifadelerin de kullanıldığı eser Fas halkını her yönüyle yansıttığı söylenen bir romandır. İbn Sûde çeşitli makaleleri dışında, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kânûnî'nin (ö. 1938) *Târîḫü't-ḫıbbi'l-'Arabî fi 'uşuri düveli'l-Mağribi'l-Akşâ* adlı eserini müsveddinden yeniden düzenlemek suretiyle daktilo etmiş, Ebû Hafis Ömer b. Abdullah el-Fâsi el-Fihri'nin (ö. 1774) çeşitli kaynaklardan derlediği şiirlerini *Dîvânü Ebî Ḥafis el-Fâsi* adıyla bir araya getirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Sûde, *Sellü'n-nişâl li'n-nişâl bi'l-eşyâh ve ehli'l-kemâl: Fihrisü's-şüyûh* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1997, s. 228-232; Cîrârî, *et-Te'lif ve nehâ-ḳatühü bi'l-Mağrib fi'l-ğarni'l-ışrîn min 1900 ilâ 1972*, Rabat 1406/1985, s. 355-357; İdrîs b. Mâhî el-Kaytûnî, *Mu'cemü'l-maḫbû'âti'l-Mağribiyye*, Selâ 1988, s. 167; Muhammed Haccî, *Cevelât târiḫiyye*, Beyrut 1995, I, 445-450; a.mlf., "İbn Sûde, 'Abdüsselâm b. 'Abdülkâdir", *Ma'lemetü'l-Mağrib*, Rabat 1423/2002, XV, 5157-5159; Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşîfî, *Neşrû'l-cevâhir ve'd-dürer fi 'ulemâ'i'l-ğarni'r-râbi'* 'aşer, Beyrut 1427/2006, I, 712-722; Muhammed el-Menûnî, "Şadâḳatü erba'ine sene ma'â mü'erriḫi Fâs 'Abdüsselâm İbn Sûde", *Menâhil*, sy. 20, Rabat 1980, s. 195-205.

İSMAIL YİĞİT

İBN SÛDE, Muhammed Âbid (محمد العابد ابن سودة)

Ebû Abdillâh Muhammed el-Âbid
b. Ahmed b. et-Tâlib İbn Sûde el-Mürri
(1856-1940)

Faslı âlim
ve biyografi yazarı.

Ebû İnân el-Merînî zamanında (1348-1358) Endülü's'ten Fas'a göç eden, kadılık, hitabet, fetva ve telif alanında önemli şahsiyetlerin yetiştiği İbn Sûde ailesine mensuptur. Fas Ahmediyye Kütüphanesi'nin kurucusu muhaddis Ebû'l-Abbas Sîdî Ahmed İbn Sûde'nin oğlu ve Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Sûde'nin anne tarafından dedesidir. Küçük yaşta hıfzını tamamladıktan sonra tecvid ve kıraat okudu. Ardından Karaviyyîn Medresesi'ne girdi. Hocaları arasında ilk hocası olan babası Şeyhülislâm Sîdî Ahmed İbn Sûde, amcası Mehdî b. Tâlib İbn Sûde, fakih Ebû Bekir el-Bennânî, amcazadesi Ali b. Mehdî İbn Sûde, İbrâhim b. Muhammed İbn Sûde sayılabilir. Muhammed Âbid, Karaviyyîn Medresesi'nden mezuniyeti öncesinde babasının başkanlık ettiği heyette Sultan II. Hasan'ın huzurunda hadis okumakla görevlendirildi. Medreseyi bitirdikten

sonra Fas'taki Endülüs Camii'nde vâizlik görevine getirildi. Ardından Mevlây Abdülhafız tarafından Cedîde şehri kadılığına tayin edildi. Beş yıl yürüttüğü bu görevden 1912'de istifa ederek Fas'ta II. İdrîs Türbesi'nin bulunduğu külliyedeki camide imam-hatiplik yapmaya başladı. Bu yıllardan itibaren araştırma ve telif çalışmalarına ağırlık verdi; çalışmalarına vefatına kadar yaklaşık otuz yıl devam etti. 16 Mart 1940 tarihinde vefat etti ve Zâviyetü'l-İrâkiyyîn'de defnedildi.

Eserleri. 1. *Buğyetü'l-üdebâ'i'l-ek-yâs bi-kısmeti mâ'î Vâdî Fâs*. 1917'de Fas vadisi sularının şehir ve saray arasında taksimi hususunda çıkan anlaşmazlığı çözmek için kaleme alınan kitapta bu konuyla ilgili sultan fermanları ve buna işaret eden diğer resmî belgeler delil olarak kullanılmıştır. 2. *Ravzâtü'l-efrâh ve nüzhetü'l-ekyâs bi'r-redî 'alâ men lemeze mehârîbe Fâs*. Genelde Fas şehri cami ve mescidlerinin mihraplarından, özellikle de II. İdrîs hazîresindeki caminin mihrabından bahsedilen eserin sonunda bu camilerde görev yapan hatip ve imamların biyografilerine de yer verilmiştir. 3. *el-Enbâ'ü'l-menşûde fî (şemâ'ili) ricâli beyti Benî Sûde*. Nakîbüleşrâf Ebû'r-Rebî Sîdî Süleyman b. Muhammed el-Havvât'ın *er-Ravzâtü'l-mağşûde ve'l-hulelü'l-memdûde fî me'âsiri Benî Sûde* adlı eserine zeyil olarak kaleme alınmıştır. 4. *Buğyetü'l-ereb bi-bâ'zî mâ yete'allaku bi-şiyâmi şehri Receb*. 5. *Müsâmeretü'l-a'lâm ve tenbîhü'l-âvâm bikerâhiyyeti'l-kıyâm li-zâkiri mevlidi Hayri'l-enâm* (Cezayir 1339). 6. *el-Hüccetü'd-dâmiğa bi'l-bürhân ve'd-delîl li-küllî men ahdese fıryete'l-kıyâm bi'l-kıyâs ve't-te'vîl*. İki hasım arasında eşitliğin gözetilmesi hakkındadır. 7. *Ref'u's-sütür 'an vehi şü'ûmi zevâti'l-hudûr*. 8. *Yütmiyyetü 'ağdi'n-nühûr li-hüsni mu'âşeretü zevâti'l-hudûr*. Fas kadınının, karı-kocanın sosyal hayatı ve bununla ilgili meselelere dairdir. 9. *et-Te'âduğ ve'l-i'tilâf bi-kabûli haberî müdiri âletit-telğrâf*. Telgrafla haberleşmeyi aklî ve şer'î delillerle ele aldığı bu risâlesinde müellif telgraflı sahanın uzmanı gibi tavsiye etmiştir (el-Hizânetü'l-Haseniyye, nr. 6572). 10. *İzâletü(Ref'u)l-lübs ve's-şübûhât 'an şübûti's-şeref min kıbeli'l-ümmehât*. O dönemdeki âlimlerin çoğunun ilgilendiği bu konuda kaleme alınan ilk eserdir (Kahire 1321). 11. *Terâcimü ruvâti'l-kütübî's-sitte*. Tamamlanmamıştır. 12. *er-Ravzâtü'l-ma'hûde bitercemeti Ebi'l-Abbâs Ahmed İbn*

Sûde. 13. *İstinzâlû'r-rahamât bi't-tab' ve'n-neğamât*. Müsiki ilmi, makamları, Endülüs müsikisi, müsikinin Mağrib'e girişi, kavramları ve müsiki aletlerinin anlatıldığı bir eserdir. 14. *Mağâme fî tafzîli Medîneti Fâs 'alâ sâ'iri müdüni'l-Mağrib*. İbn Sûde, bunların dışında babasının Buhârî'nin eserine hâşiyeler olarak yazdığı *el-Fecrû't-îlâli' 'ale's-Şaħîhi'l-câmi'* adlı eserini derlemek amacıyla uzun yıllar çalışmış ve şerhi üç ciltte bir araya getirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Serkîs, *Mu'cem*, I, 124; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Sûde, *Delîlû mü'errihi'l-Mağribi'l-ağşâ*, Dârülbeyzâ 1960-65, I, 35, 50, 59, 72; II, 441; a.m.f., *Sellû'n-nişâl li'n-niğâl bi'l-eşyâh ve ehli'l-kemâl: Fihrisü's-şüyûh* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1997, s. 91-94; a.m.f., *İt-hâfû'l-mü'tâli' bi-vefeyâti a'lâmi'l-karni's-sâliş 'aşer ve'r-râbi'* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1997, II, 485; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VI, 180; İdrîs b. Mâhî el-Kaytûnî, *Mu'cemü'l-mağribiyye*, Selâ 1988, s. 170-171; Menûnî, *el-Meşâdirü'l-Arabiyye li-târîhi'l-Mağrib*, Muhammediye 1410/1989, II, 234, 265, 275-276; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Mu'cemü'l-mü'ellişine'l-mu'âşirin: Vefeyât 1315-1424 (1897-2003)*, Riyad 1425/2004, s. 630; Abdülazîz b. Abdülcelîl, "İbn Sûde, Muhammed el-Âbid b. Ahmed", *Ma'lemetü'l-Mağrib*, Rabat 1423/2002, XV, 5163.

İSMAİL YİĞİT

İBN TÂVÎT et-TITVÂNÎ

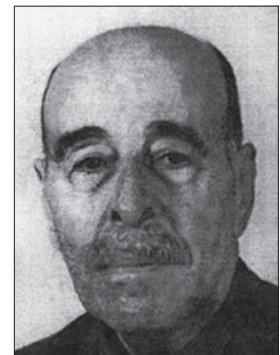
(ابن تآويت التطواني)

Muhammed b. Muhammed b. et-Tâvît b. Ömer b. Abdisselâm et-Titvânî (1911-1993)

Faslı edebiyat, fıkıh ve tarih âlimi.

Fas'ın Titvân şehrinde doğdu. Titvân civarında yerleşmiş Vâdrâs kabilesinden cihad faaliyeti ve takvâsıyla bilinen köklü bir aileye mensuptur. İlmî neşirleriyle tanınan Muhammed b. Muhammed b. Tâvît et-Tancî'nin amcasının oğludur. Hıfzını tamamladıktan sonra Abdülkerîm b. Muhammed ed-Delîrû, Muhammed b. Abdüsselâm er-Reysûnî, Abdullah Merârîş, Muhammed el-Kehhâk, Muhammed el-Fertâh, Muhammed ez-Zerhûnî ve Muhammed el-Kâsimî gibi âlimlerle büyük kardeşi fakih Ahmed b. Tâvît'ten ders aldı. Bu sırada İspanyolca ve Fransızca öğrendi. 1929'da amcazadesi Muhammed Tancî ile birlikte Karaviyyîn Medresesi'nde tahsile başladı ve Sîdî Abdülazîz İbnü'l-Hayyât, Tâyi' b. Hâc, Cevâd es-Sıkkîlî, Abbas Benânî, Ebû's-Şifâ es-Sanhâcî, Muhammed es-Sanhâcî ve Sîdî Muhammed el-Alemî gibi birçok âlimden ders okudu.

1936 yılındaki İspanya iç savaşı sırasında Fas'ın kuzeyi ve güneyi arasında ulaşım zorlaşınca Titvân'a geri dönmek zorunda kaldı. Burada Vakıflar Bakanlığı'nda kâtip olarak çalıştı. Bu görevi yanında Kur'âniyye ve Haseniyye medreselerinde, çeşitli camilerde Arap grameri, belâgat, mantık ve matematik okuttu; İslâm hukuk tarihi hakkında konferanslar verdi. 1938'de Vakıflar Bakanlığı'ndaki görevinden istifa etti ve devlet bursuyla Mısır'da I. Fuâd Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne gönderildi. Burada Tâhâ Hüseyin, Mustafa Muhammed es-Sekkâ, Emîn el-Hûlî, Abdülvehhâb el-Azzâm, Ahmed Emîn ve Ahmed Dayf gibi hocalardan faydalandı. Bu arada Farsça ve Türkçe öğrendi. Lisans öğreniminden sonra aynı üniversitenin Doğu Dilleri Bölümü'nde Celâleddîn-i Rûmî üzerine yüksek lisans tezi hazırladı. Ardından Abdülvehhâb el-Azzâm'ın danışmanlığında doktora öğrenimine başladı. Ancak 1949'da ülkesine dönmek zorunda kaldı. Bir yıl boyunca Titvân'daki Franco Enstitüsü'nde araştırmacı olarak çalıştı. Yüksek Din Eğitimi Enstitüsü'nde belâgat hocalığı ve müdürlük yaptı. Hulefiyye bölgesinde eğitim müfettişliği görevini yürüttü. 1956'da Fas'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Abdullah Kennûn'un halefi sıfatıyla Titvân'daki Kral Hasan Araştırma Enstitüsü'nün müdürü oldu. Enstitünün çıkardığı *Mecelletü Titvân*'ın on cüzünün yayımlanmasına nezaret etti. 1958'de araştırma yapmak üzere bir yıllığına İngiltere'ye gitti. Fas'a dönünce Rabat, Fas, Vücde, Titvân ve Agâdir üniversitelerinin edebiyat fakültelerinde öğretim üyesi olarak çalıştı. 2 Ocak 1993 tarihinde Rabat'ta vefat etti. İbn Tâvît dil ilimleri, Endülüs ve Mağrib edebiyatı ve tarihi gibi alanlarda çalışmalar, ayrıca Farsça ve Türkçe'den, Fransızca, İngilizce ve İspanyolca'dan Arapça'ya çeviriler yapmıştır. Dergilerde telif, neşir, tercüme türünde makaleler kaleme almıştır.

İbn Tâvît et-Titvânî